

20. *Михно М. К., Михно В. К., Терещенко Н. А.* Экономико-математические методы и вычислительная техника в черной металлургии. — К. : Техніка, 1974. — 167 с.
21. *Михно М. К., Рыбаков Л. А.* Формирование организационных структур АСУ. — М. : Экономика, 1977. — 88 с.
22. *Михно М. К., Свец В. Е.* Комплексное планирование производства и поставок металлопродукции. — К. : Техніка, 1981. — 144 с.
23. *Михно М. К., Соляник Д. В., Гаца А. А., Фурсов К. Я., Галевей Е. Н.* Автоматизированная система учета реализации фондов по металлопродукции. — К. : УкрНИИТИ, 1970. — 44 с.
24. *Онищенко О.* Лінійні економіко-математичні моделі для оцінки наявної галузевої структури сільськогосподарських підприємств // Економіка Рад. України. — 1966. — № 9. — С. 70-77.
25. *Применение экономико-математических методов в исследованиях проблем развития и размещения производительных сил / А. Н. Алымов (отв. ред.), В. Т. Кулик [и др.].* — К. : СОПС УССР АН УССР, 1974. — 92 с.
26. *Применение экономико-математических методов и автоматизированных систем обработки информации в материально-техническом снабжении : Тем. сборник.* — Вып. 1, 2, 3, 4 / Науч. ред. В. И. Голиков (в. 1, 2), М. К. Михно (в. 3, 4). — Киев, 1969. — 106 с.; 101 с.; 112 с.; 92 с.
27. *Радзиевский А. И.* Математическая модель определения сезонных цен на сырье // Экономика и мат. методы. — 1971. — Т. VII. — Вып. 1. — С. 90-95.
28. *Радзиевский А.* Централизация и расширение самостоятельности в управлении экономикой // Экономика Сов. Украины. — 1986. — № 1. — С. 33-39.
29. *Радзиевский А. И.* Централизация и самостоятельность: (Отраслевой аспект). — М. : Экономика, 1987. — 152 с.
30. *Радзиевский А. И., Артеменко Л. Г.* Динамическая модель планирования управления агропромышленным комплексом // Экономика и мат. методы. — 1967. — Т. III. — Вып. 2. — С. 305-310.
31. *Радзиевский А. И., Олейникова Л. Т.* Математическая модель планирования управления мясными ресурсами // Экономика и мат. методы. — 1969. — Т. V. — Вып. 1. — С. 133-138.
32. *Управление народным хозяйством и проблемы его совершенствования / В. И. Голиков, М. К. Михно, А. А. Гаца / Редколлегия : И. А. Вишневецкий (отв. ред.) [и др.].* — К. : Наук. думка, 1970. — 172 с.

О. П. Біницька

З ІСТОРІЇ ПЛАНУВАННЯ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ В УКРАЇНІ (20-80 роки ХХ ст.)

У статті характеризуються методи розрахунку потреби педагогічних кадрів в Україні (20-80 роки ХХ ст.). Аналізується процес підготовки педагогічних фахівців.

© О. П. Біницька, 2005

ISSN 0320-4421. Історія нар. госп-ва та екон. думки України. 2005. Вип. 37-38.

Значення освіти і високої кваліфікації спеціалістів для суспільства загальноновизнані. Без належної освіти людей і кваліфікованого керівництва неможливі прогресивні зміни у суспільному виробництві. Першочергове і головне завдання вищих навчальних закладів – підготовка висококваліфікованих фахівців.

Вітчизняні економічна, педагогічна, історична науки внесли значний вклад у дослідження проблеми фінансово-економічного забезпечення підготовки кадрів, що здійснювалися в Україні протягом ХХ ст. Заслужують на увагу праці Д. П. Богині, Я. Я. Болюбаша, М. М. Дарманського, О. М. Завальнюка, В. І. Лугового, В. Г. Кременя, В. Є. Козака та ін. Хоча в них проблеми відтворення кадрів для системи освіти в країні розкриваються в неповному обсязі..

Систематичне планування підготовки педагогів вперше масово запроваджене в СРСР. У липні 1928 р. ця проблема була винесена на обговорення Пленуму ЦК ВКП(б). Пленум підкреслив, що підготовка фахівців ніяким чином не зв'язана з промисловістю, не пристосована до вимог і темпів її розвитку і в тому стає надзвичайно важливим завданням всієї партії [3, с. 107-108].

У зв'язку з цим був розроблений і внесений у загальний план розвитку народного господарства план підготовки фахівців на 1928/29–1932/33 навчальні роки. Це був перший план розвитку вищої і середньої спеціальної освіти, в якому робилась спроба визначення кількості підготовки фахівців, виходячи із реальних вимог і потреб народного господарства.

При розробці документу було застосовано штатний метод розрахунку. Оскільки в цей період штати закладів не були науково обґрунтовані та уніфіковані, потреба у фахівцях визначалася шляхом збору та врахування заявок за спеціальностями, які подавали навчальні заклади наркоматам та відділам освіти на місцях. Цей метод не був досконалим, оскільки розрахунок робився лише на один навчальний рік.

Для обчислення потреби у педагогічних кадрах періоду 30-40-х років Наркомос рекомендував користуватися нормативами потреби у фахівцях, але не сформував єдиної методики її визначення. Планову кількість фахівців визначали як суму наявного складу фахівців на початок п'ятирічки за мінусом їх вибуття та додавання кількості випускників вузів.

Таким чином, чисельність фахівців і її збільшення протягом того чи іншого планового періоду визначалися розвитком системи вищих і середніх спеціальних учбових закладів і умовами прийому в них. Відповідні розрахунки здійснювалися в основному шляхом поточного співвідношення між заявками наркоматів і регіональних відділів освіти на необхідну кількість спеціалістів. В результаті прийом збільшувався по спеціальностям викладачів, яких не вистачало на конкретному етапі. При такому підході до визначення потреби у фахівцях для освіти були можливі диспропорції між підготовкою і потребою у фахівцях окремих спеціальностей.

У 1954-1957 рр. за завданням Держплану СРСР всі міністерства та управління, в тому числі й освіти, повинні були розробити номенклатуру посад, які підлягають заміні та визначити потребу в фахівцях. Ця робота продовжувалася протягом кількох років, було зібрано багато фактичних даних щодо кількості фахівців, але до кінця вона доведена не була.

Необхідність в науково обґрунтованій методиці визначення потреби у фахівцях, в тому числі і вихователів дітей дошкільного віку та вчителів початкових класів, ставала все більш гострою проблемою. Велика робота стосовно визначення потреби в спеціалістах, яка сприяла розробленню методики визначення перспективної потреби у фахівцях, була проведена у 1958 р. науково-дослідним економічним інститутом Держплану СРСР.

Планування підготовки фахівців для народної освіти в колишньому СРСР здійснювалось на підставі таких принципів: наукове обґрунтування, партійність і директивність планів, обов'язковість їх виконання, взаємозв'язок галузевого і територіального підходів, з'ясування планів з різними термінами виконання, комплексність розробки планів, оптимальність і ефективність планів тощо.

У плануванні розвитку вищої освіти виділяли загальну (повну) і додаткову потребу у фахівцях. Загальна потреба – це чисельність фахівців, необхідних народному господарству (галузі, закладу) для виконання запланованого обсягу робіт. Додаткова потреба – це різниця між загальною потребою на кінець планового періоду й існуючою чисельністю фахівців на початок цього періоду або чисельністю фахівців, необхідних у плановому періоді в доповнення до існуючої чисельності працівників на початок періоду.

Потреба у фахівцях знаходила своє відображення у двох системах: у розрізі фаху, за яким велась підготовка фахівців; і у розрізі штатних розкладів та інших нормативних документів, які характеризують обсяг робіт, що їх виконують працівники.

У залежності від системи, у якій відображались показники потреби і від значення цих показників, розрізняли методи розрахунку планової потреби у фахівцях. На практиці прогнозування застосовувався метод екстраполяції. Так, загальна потреба у фахівцях на кінець планового періоду визначалась за однією з двох формул: $ПФ_3 = ЧФ_6 \times K_{нф}^n$ або $ПФ_3 = ЧП_n \times ПНФ_n$, де $ЧФ_6$ – фактична чисельність фахівців у базовому періоді; $K_{нф}^n$ – темп росту загальної потреби у фахівцях; $ЧП_n$ – чисельність працюючих на кінець відповідного періоду; $ПНФ_n$ – планова насиченість фахівцями.

Темп зростання потреби у фахівцях протягом планової п'ятирічки визначався за такою формулою: $K_{нз} = K_n K$, де K_n – темп зростання чисельності працівників; K – темп зростання насиченості у відповідний період [4, с. 128-129].

Так у всіх галузях народного господарства розраховувалась додаткова потреба на приріст чисельності і відшкодування вибуття робітників за професіями. Додаткова потреба мала встановлюватися як різниця між чисельністю робітників відповідних професій у плановому періоді та їх чисельністю у попередньому році. Балансовий розрахунок додаткової потреби в кваліфікованих кадрах і шляхів її покриття здійснювався за відповідною схемою, яка наводиться нижче.

На підставі балансового розрахунку потреби у кваліфікованих спеціалістах складались плани підготовки кваліфікованих фахівців за формами навчання. Додаткова потреба в спеціалістах визначає у цій схемі обсяги прийому у вищі навчальні заклади, а балансовий розрахунок використовувався для обґрунтування заявок міністерств і відомств на кількість потрібних фахівців і тим самим був одним з інструментів розробки плану підготовки молодих спеціалістів. В результаті охарактеризована система виявилася досить продуманою і використовувалася протягом багатьох десятиріч.

Але колишня модель планування підготовки педагогічних кадрів мала й серйозні вади. Дефіцитність трудових ресурсів і адміністративні методи управління народним господарством в цілому і сферою трудових відносин зокрема наклали тяжкий відбиток на всі ланки даної системи. Основний недолік цієї моделі підготовки педагогів, на наш погляд, – валовий підхід до підготовки кадрів, неузгодженість між попитом і пропозицією. Оскільки попит готовий був поглинути будь-яку кількість кадрів, питання професії, спеціалізації, кваліфікації (тобто якості пропозиції робочої сили) природним чином не виявлялися пріоритетними. Інакше кажучи, у сфері підготовки педагогічних кадрів створювалася ситуація (характерна загалом для економіки), в якій на ринку переважає тиск попиту, а пропозиція реагує на цю ситуацію найлегшим для себе чином. Для того, щоб не виникало проблемних ситуацій, коли нестача підготовлених кадрів, з одного боку, і необхідність використання їх далеко

Схема. Балансовий розрахунок додаткової потреби у кваліфікованих педагогічних працівниках і джерел її забезпечення

	Додаткова потреба в кваліфікованих кадрах			Джерела забезпечення додаткової потреби за рахунок		
	Всього	У тому числі		Випускники педагогічних училищ	Випускники педагогічних інститутів, університетів	Інші джерела (оргнабір, демобілізовані та ін.)
		На приріст чисельності	На заміну вибулих			
По закладах і організаціях, всього						
У т. ч. по міністерствах і відомствах						

від центрів навчання у віддалених регіонах, з іншого, не загострювали б надмірно питання забезпечення підприємств і установ кадрами, існувала спеціальна система адміністративного розподілу випускників. Її можна вважати ще однією прогалиною практики, що існувала. Такий вигляд мала в цілому система підготовки спеціалістів для народного господарства в радянський період.

В статтє характеризуются методы расчета потребности педагогических кадров в Украине (20-80 годы XX ст.). Анализируется процесс подготовки педагогических кадров.

1. Дарманський М. М. Соціально-педагогічні основи управління освітою в регіоні. — Хмельницький: Поділля, 1997. — 384 с.
2. Кремень В. Г. Освіта і наука України: Шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи). — К. : Грамота, 2003. — 216 с.
3. Про поліпшення підготовки нових спеціалістів. Із резолюції Пленуму ЦК ВКП(б) 4-12 липня 1928 р. // КПРС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. В 14 т. — Т. 4. — К. : Політвидав України, 1980. — С. 106-112.
4. Чупрунов Д. И., Жильцов Е. Н. Экономика, организация и планирование высшего образования. — М. : Высш. школа, 1988. — 175 с.

Р. Д. Толстов

СТРАХОВА СПРАВА І СТРАХОВИЙ РИНОК РОСІЇ ТА УКРАЇНИ (XIX – початок XX ст.)

У статті розглядається еволюція страхової справи та ринку страхових послуг у Росії та Україні в XIX – на початку XX ст. Висвітлено зміст, хід і наслідки страхової реформи середини 60-х років XIX ст. Досліджується процес монополізації страхової справи та його вплив на рівень розвитку страхування в російській провінції та в Україні.

Цивілізованим країнам довелося пройти довгий історичний шлях розвитку, коли ними була усвідомлена ідея необхідності й корисності страхової справи для забезпечення нормального функціонування мікро- і макроекономічних процесів і захисту майнових інтересів особистості та її життя. Певний внесок у теоретичне обґрунтування ідеї страхування та її реалізацію внесли вчені дореволюційної Росії та України, зокрема К. Г. Воблий (1876-1947). Він зазначав: «Ми розуміємо під страхуванням

© Р. Д. Толстов, 2005

ISSN 0320-4421. Історія нар. госп-ва та екон. думки України. 2005. Вип. 37-38.